

MARA-ILEANA GALAT–MIRCEA KIVU AZ RMDSZ EGY KÖZVÉLEMÉNYKUTATÁS TÜKRÉBEN

FELMÉRÉS AZ ETNIKUMKÖZI KAPCSOLATOKRÓL

Az interetnikus — és főleg a románok és magyarok közti — kapcsolatok egyikét képezik azoknak a témáknak, amelyek energiákat emésztettek fel, és szenvedélyeket kavartak. Az, hogy a téma 1989 után olyannyira fontossá vált, számtalan körülménynek tulajdonítható, melyek között az előző időszak embargója jelentős szerepet játszik. Nem kevésbé igaz az sem, hogy a konfliktusos helyzetek akut realitással bírnak. Sajnos, a polemikus és elméleti erőfeszítéseket nem követte az illetékes felek motivációinak, hozzáállásának és opcióinak a kellőképpen megértése.

Ilyenformán szükségserűvé vált egy hiánypótló szociológiai felmérés elvégzése. Ezért, 1993 decemberében a Marketing és Felmérő Intézet (IMAS) a Korunk Baráti Társaság felkérésére közvéleménykutatást folytatott azzal a céllal, hogy felmérje, miként percipiálja a lakosság az interetnikus kapcsolatokat. A fő hangsúly a magyar kisebbség helyzetére esett — mind a saját, mind a többségi lakosság nézőpontjából.

A közvéleménykutatás egy tetszőlegesen kiválasztott, kétszakaszos, 1022 személyből álló, országos reprezentativitással bíró minta alapján készült, az alanyok lakásán rögzített interjúk segítségével (maximális tévedés — 3%). A kérdőív, valamint a minta válaszainak csoportosítása az **1. melléklet**en található. E mintában a magyar lakosság az 1992. januári népszámlálás adataiban tükröződő etnikai struktúrában betöltött súlyának megfelelő módon képviselteti magát — 80 személlyel. A kutatás tárgya szempontjából releváns statisztikai adatok elnyerése végett egy 246 magyar etnikumú személyből álló kiegészítő minta jött létre. A továbbiakban a magyar lakosság által adott válaszokra történő minden utalásnak az alapját ez a 326 magyar alanyból álló minta képezi (maximális tévedés — 5,5%).

A kérdőívben elemzett legfontosabb témák, melyek ugyanakkor az alábbi okfejtés tárgyát képezik, a következők: társadalmi környezethez való viszonyulás; annak a képnek a körvonalazása, amellyel minden etnikum rendelkezik; a kisebbségi etnikai csoportok jogaihoz való viszonyulás; a román politikai mezőnyre vonatkozó értékelések (beleértve a magyar etnikumúak és az RMDSZ közti viszonyokat); a Románia és a szomszéd országok közti kapcsolatoknak a percipiálása.

1. TÁRSADALMI KÖRNYEZET

1.1. ÁLTALÁNOS SZINTEN VALÓ PERCEPCIÓ

Az 1989 decemberével kezdődő időszak, implicit módon, a társadalomhoz kapcsolódó — nyilvánosság előtt vizsgálat alá vett — témák számának növekedését jelentette, mely maga után vonta, hogy minden egyén a társadalmi kérdések többféle, némelykor ideologizált megvitatási módjával szembesült. Következésképp, ez azt az intenzitást is érintette, amellyel az egyén — a maga szintjén — az aktuális társadalmi környezetet percipiálja. Ezért az anket alanyaitól egy értékelést kértek, amely a különböző típusú kapcsolatok percipiációjának a szempontjából összehasonlítsa a jelenlegi helyzetet az 1989 előttivel. Mi több, különbség tétel az egyének a különböző társadalmi csoportokkal való kölcsönhatására vonatkozó saját tapasztalatának percipiációja és az általános szinten létező, konfliktuspotenciállal rendelkező csoportok közti kapcsolatokra vonatkozó percipiációja között.

Ami az egyén és az olyan csoportok közti kapcsolatokat illeti, amelyekhez az illető egyén tartozik, az 1989-es időpont nem jelent számottevő változást: az anket alanyainak többsége (akár román, akár magyar etnikumúak) állítja, hogy a családtagjaival (71%), szomszédaival (77%), munkatársaival (65%), az azonos helységből származókkal (74%), a

más etnikumú személyekkel (81%) való kapcsolatai ugyanolyanok, mint az 1989 előtti időszakban.¹

A helyzet azonban változik, amikor a kért értékelések olyan területeket érintenek, amelyek távolabb esnek a válaszadó személytől (ezeknek az értékeléseknek az esetében növekszik azoknak az információknak a hatása, melyeket az egyén a mass media révén vagy más csatornákon recepciónak). Általában az anket alanyai úgy érzélik, hogy az 1989-et követő időszakban a különböző társadalmi csoportok közti nézeteltérések száma érezhető módon emelkedett (lásd **1.1. táblázat**). Mégis, a románokhoz viszonyítva, a magyarok úgy érzékelik, mintha ez a rosszabbodás kisebb mértékű volna.

1989 előtt országunkban több vagy kevesebb nézeteltérés volt a ... között		több	ugyanannyi	kevesebb	nem tudom
gazdagok és szegények	románok	10,0	24,9	55,9	9,2
	magyarok	10,4	34,7	42,3	12,6
	regáti románok	9,2	23,8	58,1	9,0
fiatalok és öregek	románok	8,5	32,2	52,5	6,6
	magyarok	10,1	49,7	33,1	7,1
	regáti románok	7,5	31,1	54,8	6,4
románok és magyarok	románok	9,3	22,7	53,2	14,5
	magyarok	6,4	53,4	36,2	4,0
	regáti románok	9,8	17,5	54,5	17,9
románok és cigányok	románok	12,4	24,8	55,5	7,2
	magyarok	4,3	50,0	25,8	19,9
	regáti románok	13,8	19,1	58,9	8,1
munkások és értelmiségiek	románok	8,8	39,4	39,6	12,1
	magyarok	9,8	46,9	28,2	15,0
	regáti románok	7,9	39,3	38,8	13,8

1.2. A ROMÁNIAI, PRIORITÁSSAL BÍRÓ PROBLÉMÁK RANGSOROLÁSA

Az anket alanyait felkérték, értékeljék a következő, országos érdekű problémák fontosságát: infláció, munkanélküliség, privatizáció, életszínvonal, romákkal való kapcsolatok, román–magyar kapcsolatok, termelésnövekedés, kormányváltás, egyéni szabadság, kommunista struktúrák felszámolása. *(E problémák relevanciájának megállapítása egyes, régebbi IMAS-kutatások alapján történt.)*

E témák elemzése mutatja, hogy ezek három nagy dimenzióba sorolhatók, és pedig:

1. gazdasági dimenzió (főleg az inflációra, munkanélküliségre, életszínvonalra vonatkozóan);

2. politikai dimenzió (főleg a kormányváltás, egyéni szabadság, a kommunista struktúrák felszámolása);

¹ A minden egység után, zárójelben megadott számok a minta egészéből azoknak az arányát jelöli, akik „ugyanúgy” válaszoltak.

3. etnikai dimenzió (román—magyar kapcsolatok, romákkal való kapcsolatok); Természetesen, legalábbis, amikor a gazdasági jellegű problematikához kapcsolódó aspektusokra utalunk, ezeket a jelenlegi kontextusban mint fontosakat értékeljük. Ezért, a továbbiakban, a fentebb felsorolt dimenziók mindegyikének tulajdonított fontossági **foknak** a differenciálódására tevődik a hangsúly.

A három dimenzió azoknak a problémáknak a faktoranalíziséből származik, amelyeknek a jelentőségét az alanyoknak kellett értékelnie. E faktoranalízis három fő explikatív tényezőt eredményezett a válaszok variációja számára: a gazdasági, politikai és etnikai tényezőt. Ezek mindegyikének megfelel az előző dimenziók valamelyike. Különböző faktoranalízisekre került sor a) az országos minta; b) a kizárólag magyar minta; c) a kizárólag román minta esetében. Mindegyik faktoranalízisben megmarad a három dimenzió, de jelentőségük némiképp különbözik a magyarok, illetve románok számára. (Például: a magyarok esetében a „gazdasági” inflációt, munkanélküliséget, privatizációt és életszínvonalat jelent, míg a románok esetében ugyanaz a dimenzió magába foglalja — a privatizáció helyett — a termelésnövekedést.)

Minden dimenzió mellé később egy-egy summatív mutató rendelődött (azoknak a pontoknak az összegéből, amelyeket az egyes, ugyanahhoz a dimenzióhoz tartozó probléma kapott). Az **1.2. táblázatban** éppen ezek a mutatók szerepelnek.

Mindeket elemzett csoport számára (románok, illetve magyarok) a problémák fontosságának a rangsora ugyanaz, és megegyezik az országos szinten elérttel: a gazdasági kérdések bizonyulnak a legfontosabbaknak. Ezt követik a politikai jellegűek, s csak ezek után következnek az etnikai aspektusokhoz kapcsolódóak.

Mégis, ami a fontos témák tartalmát illeti, különbségek jelennek meg a magyar, illetve román minta között.

A magyarok úgy vélik, hogy a gazdaság területéhez az infláció, munkanélküliség, életszínvonal és privatizáció tartozik. A termelésnövekedést úgy tekintik, mint ami egyidejűleg a gazdasági és politikai dimenzióba sorolható. Ezzel ellentétben, a román minta esetében a termelésnövekedés a gazdasági területhez tartozóként tételeződik, míg a privatizáció, megosztottan, hol a gazdasági, hol a politikai területhez tartozónak. Ezt a konnotációbeli különbözőséget igazolja a két elemzett csoport választási opcióiban megnyilvánuló különbség is (a románok — heterogén orientációk politikai téren, a magyarok — szinte kizárólag RMDSZ-szavazók, tehát ellenzékorientáltak; s a termelésnövekedés olyan téma, amely a hatalom felfogásában elsődlegesen a gazdaság területéhez tartozónak számít, míg az ellenzék e területen a privatizáció jelentőségét hangsúlyozza).

Mi több, románok és magyarok között a három fő témának tulajdonított fontosságban fokozati különbségek észlelhetők: több az olyan magyar, aki nagyon fontosnak ítéli a politikai és etnikai doméniumot, illetve több az olyan román, aki a gazdasági területnek tulajdonít maximális jelentőséget (lásd az **1.2. táblázatot**).

<i>Téma jellege</i>		Alanyok, akik a témát fontosnak és nagyon fontosnak tartják	Ezekből az alanyokból akik a témát nagyon fontosnak tartják
Gazdasági	románok	97	84
	magyarok	95	76
Politikai	románok	69	31
	magyarok	77	50
Etnikai	románok	43	17
	magyarok	64	29

1.3. A ROMÁNOK ÉS MAGYAROK KÖZTI KAPCSOLATOK PERCEPCIÓJA

A két etnikum közti kapcsolatok fejlődésére vonatkozó percepció árnyaltabb elemzése érdekében, az alanyoktól Románia legújabb kori története egymást követő időszakainak a kiértékelését kértük — e kapcsolatok minőségének perspektívájából (Q8). A válaszok értelmezésekor szem előtt kellett tartanunk, hogy ezek — bizonyos esetekben — személyes tapasztalatot foglalnak magukban, máskor pedig egy kizárólag „megtanult” összképet. A két percepciótípus relatív értéke mind az elemzett időszak, mind a válaszadó életkora függvényében változó. Egyébként, a „nem tudom”-mal válaszolók száma fokoza-

időszak	románok				magyarok			
	rossz	jó	pont arány ²	nem tudom	rossz	jó	pont arány	nem tudom
1918-1940	21,0	23,7	+6,0	54,5	19,0	21,2	+5,5	59,5
1940-1945	41,4	9,3	-63,3	48,3	31,9	19,3	-24,6	48,5
1945-1965	20,5	35,6	+26,9	43,0	14,1	47,5	+54,2	37,7
1965-1971	8,8	58,2	+73,7	31,9	14,7	62,3	+61,8	23,0
1971-1989	16,9	62,0	+57,2	20,7	36,5	51,2	+16,8	12,0
1989 után	68,8	16,7	-60,9	14,1	61,0	27,9	-37,2	10,7

tosan csökken, ahogy közelebbi időszakok felé haladunk, és annak függvényében, minél előrehaladottabb életkorú az alany, ami a „megtanult” kép elutasítására mutat.

A két csoport a következőképpen értékelte az elemzett időszakokat:

Az eredmények tanulságosak: az 1989 utáni periódust mindkét csoport mint a legrosszabbat ítéli meg a románok és magyarok közti kapcsolatok jelenkori történetében. Ez hangsúlyosabbá teszi az, egy előbbi kérdésre (Q3C) adott válaszokat, amelyekben az alanyok zöme úgy vélte, hogy 1989 előtt kevesebb nézeteltérés volt a két csoport között. Mindkét esetben a legkategorikusabb vélekedés a románok részéről történik.

Kevesbé volt előrelátható a válaszok megoszlása annak a periódusnak a megítélésében, amikor az állam élén a scornicești-i géniusz állott, s amely időszakot mindkét csoport a legjobbként értékelte az említett vonatkozásban. Éspedig, meglepő, hogy az 1965—1971-es időszakot — melyet általában a kommunista rendszer viszonylagos liberalizálódási periódusának tartanak (de ez volt az az időszak is, amikor megszüntették a Maros Magyar Autonóm Tartományt) — az 1971—1989-essel összehasonlítva, a magyarok számottevően jobbnak ítélik meg (a különbség sokkal hangsúlyosabb, mint a román lakosság esetében).

Ahogy az várható volt, azt az időintervallumot, amelyben Erdély egy része a bécsi döntés következményét viselte magán, a románok a legrosszabbként értékelik. Ugyancsak előrelátható volt, hogy ezt az illető területen élő románok világosabban fejezték ki, mint az ország más részén élők: az e területen élők 50%-a tartja ezt rossz időszaknak a másutt élők 39%-ához viszonyítva. Megjegyzendő, e periódusról a magyaroknak is globálisan negatív a képük, ha kisebb mértékben is, mint a románoknak.

Az 1990 márciusában Marosvásárhelyen lezajlott események jelentős momentumot képeznek a románok és magyarok közti kapcsolatok fejlődésében. A felhasznált kérdőív egy olyan kérdést tartalmazott, amely feltárta az illető eseményeknek az egyes csoportok általi percepciója közti különbségeket (1.3. ábra).

Az adatok elemzéséből kitűnik, hogy a románok és magyarok közt jelentős percepcióbeli különbségek léteznek. Az alany etnikumán túlmenően, egy másik tényező, amely e

² Pontarány: a pozitív és negatív értékelések különbségeinek az aránya azoknak a válaszoknak az összegéhez, amelyek pozitív vagy negatív értékelést fejeznek ki.

különbségek kiváltója, az illető lakóhelye (a Kovászna, Hargita, Maros megyében lakó magyar alanyok véleménye különbözik a többiekétől).

A románoknak, illetve magyaroknak a marosvásárhelyi történésekbe potenciálisan implikált személyek és intézmények „bűnösségére” vonatkozó percepciói szimmetrikusak: a magyar etnikumúak úgy vélik, hogy a bűnösök a románok, a Vatra Românească, az ország akkori vezetősége és a rendőrség, míg a románok szerint a felelősség elsősorban a magyarokat és az RMDSZ-t terheli. Ez a két etnikai csoport közti egyetértés teljes hiányáról tanúskodik. Míg a románok úgy vélik (lásd 1.3. ábra), hogy minden bűn az RMDSZ-t terheli, s ezt követően a magyar etnikumúakat, a magyarok gyakrabban vádolják a Vatra Româneascăt és az ország akkori vezetőségét. Mindenképpen úgy tűnik, hogy a magyarok nagyobb toleranciáról tesznek tanúbizonyságot: kisebb mértékben hibáztatják a románokat, mint amekkora mértékben a románok hibáztatják a magyarokat.

Az Erdélyben és az ország más részein élő románok között nincs jelentős (statisztikai szempontból) percepcióbeli különbség. Ezzel szemben, a Kovászna, Hargita, Maros megyében lakó magyarok véleménye sokkal radikálisabb, mint a többi magyar etnikumúé: szerintük a felelősség szinte kizárólag a románokat, a Vatra Româneascăt, a hadsereget és a rendőrséget terheli.

A románok véleménye megegyezik a magyarokéval, ami a helyi adminisztrációnak és az ellenzéki pártoknak az ügyben játszott szerepét illeti (valószínűleg mindkettőt mint homogén etnikumút tételezték). A különbség abban nyilvánul meg, hogy mindkét csoport hibáztatja a helyi adminisztrációt, s hajlamos felmenteni az ellenzéki pártokat.

1990 márciusában Marosvásárhelyen, súlyos zavargások voltak. Az Ön véleménye szerint e zavargásokért mekkora mértékben voltak bűnösök a következő csoportok:

	nagyon nagy mértékben	kismértékben	egyáltalán
A román lakosság	S M	R	
A magyar lakosság	R	M S	
RMDSZ	R	M	S
Vatra Românească	S M	R	
Az ellenzéki pártok		R M S	
Az ország akkori vezetősége	M S	R	
A hadsereg		S M	R
A rendőrség	S	M	R
A helyi adminisztráció	M	R S	

Jegyzet: Az 1.3 ábrán a következő jelölések szerepelnek:

S Kovászna, Hargita, Maros megyei magyarok
M magyar lakosság
R román lakosság

2. A SAJÁT ÉS A MÁSIK ETNIKUMÁNAK KÉPE

2.1. SAJÁTOS JELZŐK. A KÉPEK KÖZTI TÁVOLSÁGOK

A kisebbségi csoport és domináns csoport közti kapcsolatok elemzésében kulcsfontosságú szerepet játszanak mindkét fél sajátos kulturális modelljei. A kulturális modell elemei közül kiemelt jelentőségűek a kapcsolatok az illető csoport és a számára „idegen” között. Hogy valamennyire is körvonalazhatóak legyenek a dimenziók koordinátái, a használt kérdőívbe sarkított melléknévpárokat iktattunk (szigorú—engedékeny típusúakat), melyek segítségével definiálhatóak volnának a kérdésben szereplő etnikumok képei. Ily módon, megközelítőleg eljutottunk ahhoz a képhez, melyet egy etnikai csoport önmagáról, illetve azokról a más etnikumokról alkotott, melyekkel kapcsolatban áll.

Kísérlet történt az öt (román vonatkozásban fontos) etnikai csoport — román, magyar, német, cigány, zsidó — képének megrajzolására. A minta struktúrájából adódóan, érvényes statisztikai összehasonlításokat végezni az énképről, illetve a másokról alkotott képről, a percepció alanyaiként csupán román és magyar csoportokat véve alapul volt lehetséges, mivel a többi etnikum nem képviseltette magát elégséges módon a szükséges előmunkálatokhoz.

Az etnikai csoportok képének meghatározásához egy, kilenc sarkított jelzőpárt tartalmazó készletet használtunk (2.1. ábra), s ezek mindegyikét egy ötpontos skálán osztályoztuk. Egy ilyen melléknévpár esetében, egy etnikum képét az illető jelzőpár esetében elért osztályzatok középértéke határozza meg. Egy etnikai csoport globális képét tehát egy kilenc középértékből alkotott profil adja meg. Az ilyen, különböző profilok közti távolságok euklidészi távolságokként vannak kiszámítva. Ezt a távolságot az egyes melléknévpároknak megfelelő etnikai középértékek különbségének négyzetes összegéből vont gyöke adja.

$$\sqrt{\sum_{\text{melléknév párok}} (\text{középérték}_{1.\text{etnikum}} - \text{középérték}_{2.\text{etnikum}})^2}$$

A 2.1. ábrán az összes öt etnikumnak az országos minta alapján megrajzolt képe szerepelt. Az ábra táblázatán minden etnikum a maga kezdőbetűjével szerepel (például németek = N).

Ami a magyar etnikumú csoportot illeti, ugyanúgy, mint a román csoport esetében, megjegyzendő, hogy profilja egyik melléknévpár esetében sem (kivéve az egységesek—széthúzó) éri el az extrém helyezést, tehát az anket alanyai nem tartják a használt melléknévek egyikét sem a magyar etnikum specifikus tulajdonságának. A legnagyobb különbségek a románok és magyarok képe között négy dimenzióban helyezhetők el: szigorú—engedékeny, szelíd—erőszakos, egységes—széthúzó, megbocsátó—bosszúálló. Figyelemre méltó, hogy éppen ezek a dimenziók szerepelnek (objektív szempontból — a konfliktusban szereplő személyekre vagy az ideológiai elemzésre vonatkozóan — akkor, amikor ezeket a melléknéveket etnikumok egészének tulajdonítják) a román—magyar viszony konfliktuális vetületében.

Ezzel ellentétben, a két csoport képe közti legkisebb eltérések a szorgalmas—lusta és fegyelmezett—fegyelmeztelen párok esetében adódnak, mindkét csoport valahol a távolság közepén helyezkedik el.

	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	4.5	5.0	
fegyelmezett	G		E	R M					T	fegyelmeztelen
szigorú			MG	T E		R				engedékeny
szorgalmas		G	M R	E					T	lusta
szelíd			R E	G		M			T	erőszakos
becsületes		G		R	ME				T	ravasz
ügyeskedő		T E	M	G R						együgyű
egységesek		MGT	E		R					széthúzó
megbocsátó			R	GE		M		T		bosszúálló
vidám		T	R	G M E						szomorú

G - német
E - zsidó
R - román
M - magyar
T - cigány

Érdekes a cigányok csoportjáról alkotott kép is: a szélsőséges (többnyire kedvezőtlen) helyezések majd minden jelzőpár esetében. A cigányságot tehát, mint a többitől erőteljesen különböző csoportot percipiálják, amelynek jellemző vonásai a vidámság, ravaszság, lustaság és fegyelmezetlenség.

Az előítélet az egyik tényező, amely hatást gyakorol azokra a kapcsolatokra, amelyek két, azonos területen élő etnikum közt alakulnak ki — mely esetben a problémák implicit módon a kisebbségi csoportok vonatkozásában tevődnek fel. Ahol az előítélet egy személynek a másik etnikumról való apriori képe, tehát egy előregyártott fogalom. Az előítélet az alapja azoknak az attitűdöknek és viselkedési formáknak, melyekkel egy, a miénktől különböző etnikai csoport tagjaihoz viszonyulunk.

Egy elem, amely rávilágíthat az általunk alkalmazott előítéletek összetételére, az a kép, amely egy más etnikumról él bennünk. Ez a kép sokkal inkább a magunk kulturális modelljeire hasonlít, s nem kötődik feltétlenül azokhoz a közvetlen kapcsolatokhoz, amelyeket a múltban az illető etnikum tagjaival tartottunk fenn.

A 2.1. ábrán szereplő sarkított jelzőket felhasználva, megkíséreltük azoknak a képeknek a kivetítését, amelyeket, például, a románok a magyarokról alkottak, ellentétben a magyaroknak az önmagukról alkotott képével. Mivel a különbségek statisztikailag jelentősek, a 2.1. táblázatban (mely az egyes etnikumokról alkotott képek közti különbségeket ábrázolja) differenciáltan szerepelnek az Erdélyben és a „régai Regátban” élő románok.

A 2.1. táblázatból kitűnik, hogy a legerőteljesebb előítéletek a regáti románok és a magyarok közti kapcsolatokban szerepelnek. Ezekben az esetekben a képek közti távolságok — maximálisak. Például (2.1. táblázat) aközött, ahogyan a magyarok percipiálják önmagukat, illetve ahogyan a regáti románok látják őket, a távolság 2,56. A dimenziók, melyek a legjelentősebb mértékben határozzák meg a táblázat első két sorában fellelhető távolságok közti nagy kilengést — és amelyek ezáltal a román—magyar kapcsolatok egy jellemzőjét alkotják —, a szelíd—erőszakos és megbocsátó—bosszúálló melléknév-párokba adódnak, melyek éppen a két etnikum profiljai közti különbséget is meghatározzák.

A képek közti távolságok — és az előítéletek is, tehát — kisebbek Erdélyben. Itt a románok és magyarok közti együttélés a másik jobb megismeréséhez vezetett, ahhoz, hogy nagyobb súlyt fektetnek arra, hogy az embereknek az egymásról alkotott képét összhangba hozzák.

Az a tény is érdekes, hogy amikor a percepciók tárgya olyan etnikai csoport, amely magyarokból tevődik össze, a működő előítéletek erőteljesebbek, mint amikor a románokról alkotott képek kerülnek összehasonlításra. Egy lehetséges magyarázat az volna, hogy a magyarságról alkotott kép jobban ideologizált, mint a románokról alkotott.

Az etnikumok képei közti távolságok

Percepció tárgya	Etnikumok percepciói közti távolság		
	Regáti románok - magyarok	Erdélyi románok - regáti románok	Erdélyi románok - magyarok
románok	2,33	1,02	1,75
magyarok	2,56	0,89	1,98
németek	1,09	0,30	0,87
cigányok	1,49	0,89	0,84
zsidók	0,66	0,44	0,36

Ami az elemzésben szereplő, más etnikumokat illeti, a románok, illetve magyarok által róluk alkotott kép kevésbé divergens. Észrevehető, hogy a román csoport keretében jelentős percepciós különbségek adódnak az Erdélyben és a másutt lakó románok között. E különbségek akkor nyilvánulnak meg, amikor a percepció tárgyát a magyarok képezik és — ami még érdekesebb —, ha a percepció tárgyai éppen a románok. Mi több, a távolság a románokról alkotott kép esetében nagyobb (1,02). Ez azzal magyarázható, hogy az erdélyi román lakosságra hatással vannak a magyar lakossággal fenntartott kulturális kapcsolatok, olyan értelemben, hogy világosabban körvonalazódik bennük a saját képük, mint azokban, akik az ország más részein, „etnikai tisztaságban” élnek.

2.2. TÁRSADALMI TÁVOLSÁG

Egy másik fogalom, mely megkönnyíti az interetnikus kapcsolatok jobb megértését, a **társadalmi távolság**. A társadalmi távolság az empátiára alapuló megértés fokaként határozható meg, amely két, jelen esetben, különböző etnikumú személy közt létezik. Természetesen, a társadalmi távolság is percepciós tény.

A társadalmi távolság kiszámítására egy, öt egységet tartalmazó skálát használtunk (a Bogardus-skála egyszerűsített változatát). Ezek arra a közelségi fokra vonatkoznak, amilyen az alany hajlandó volna elfogadni egy más etnikumnak egy tagját. A skála effektív alkalmazásakor kihangsúlyozandó, hogy az illető etnikum egy tetszőleges tagjáról van szó, nem egy meghatározott személyről, akit az alany bizonyos körülmények folytán ismerhet. A helyzetek (mindegyik egy-egy egységnek felel meg), amelyben más etnikumok tagjai elfogadottak lennének, a következők voltak: 1. „Férjem/feleségem legyen”; 2. „látogatóba jöjjön hozzám”; 3. „kollégám vagy szomszédom legyen”; 4. „meglátogassa a helységet, ahol lakom.” A skála ötödik foka a maximális elutasítás helyzetének felel meg: 5. „nem fogadom el e helyzetek egyikét sem”.

A skálát a **2.1. táblázatban** szereplő öt etnikumra alkalmazták: románokra, magyarokra, németekre, cigányokra, zsidókra.

A skála fokozataira adott válaszok alapján, mindegyik etnikum számára kiszámították a másik négy irányában fellépő társadalmi távolságokat.

A románok esetében, a többi etnikum a társadalmi távolság növekedése szempontjából az alábbi sorrendben következnek: németek, magyarok, zsidók, cigányok. A magyarok hasonló sorrendet állítanak fel: németek, románok, zsidók, cigányok.

Mindkét esetben (mind a románok, mind a magyarok esetében) a német etnikum mint a hozzájuk legközelebb álló percipiálódik, míg a társadalmi távolság maximálissá válik, amennyiben cigányokról van szó. Az erdélyi románok számára kisebb a társadalmi távolság a magyar etnikumúak felé, mint ahogyan azt az ország más területein élő románok percipiálják. Nyilvánvaló, ez is az Erdélyben létező, szorosabb kulturális kapcsolatok egyik hatása.

3. A KISEBBSÉGI ETNIKAI CSOPORTOK JOGAI

A felmérés alanyaitól megkérdezték, helyeslik-e vagy elutasítják azt, hogy Romániában a romántól különböző etnikumú lakosság bizonyos jogokkal rendelkezék.

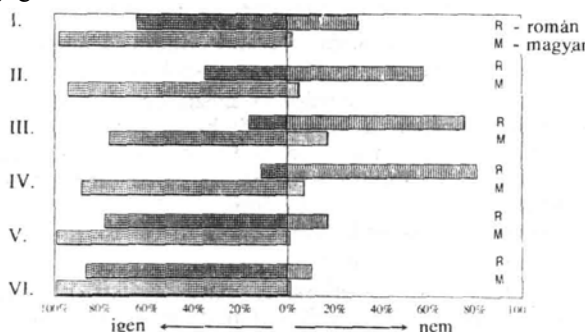
Az elért eredményeket a **3. ábra** tartalmazza.

Bizonyos jelentéskülönbségek létezése figyelhető meg abban, ahogy a román, illetve magyar lakosság viszonyul ehhez a problémához.

A román lakosság jórészt elfogadja a kisebbségek nyelvén megjelenő újságokat, folyóiratokat és a kisebbségi nyelvű tévéműsorokat. Ezt azért is, mivel olyan dolgokról van szó, amelyekhez a közönség már hozzászólt. Az elfogadás foka akkor csökken, amikor arról van szó, hogy a romántól különböző nyelven tanítsanak az iskolákban és egyetemeken; tehát, mikor új téma vetődik fel a kisebbségek jogairól folyó eszmefuttatásban, amelyet azonban már gyakorlatba ültettek. Legkisebb mértékben a románok azt fogadják el, hogy a kisebbségi csoportok külön iskolákkal és egyetemekkel rendelkezzenek, valamint hogy anyanyelvüket az állami intézményekben használhassák (polgármesteri hivatal, tör-

vényszék stb). Ebben az esetben olyan jogokról van szó, amelyeket a kisebbségi csoportok nem vívtak ki, amelyek tehát a nyilvános eszmecsere aktuális témáit képezik.

Egyetért-e ön azzal, hogy a romántól különböző etnikumú lakosság a következő jogokkal rendelkezzen...

- I. Saját nyelvükön tanuljanak az általános iskolában és líceumokban
- II. Saját nyelvükön tanuljanak az egyetemen
- III. Külön iskoláik és egyetemeik légyenek
- IV. Az anyanyelv használata az állami intézményekben
- V. Sajátos műsorok az országos televízióállomásokon
- VI. Saját nyelvű újságok és folyóiratok

A 100 %-ig való különbséget a „nem tudom” válaszok képezik

A magyar nyelvű lakosság, szinte teljes mértékben, úgy véli (lásd **3. ábra**), hogy a felsorolt jogok közül mind a hatnak léteznie kellene. Mégis, kisebb határozottsági fok tapasztalható — nem egyöntetű revindikálása ennek a jognak — az intézményekben való anyanyelvhasználatnak (ezt a magyarok 88%-a fogadta el), illetve a külön iskolák és egyetemek létesítésének ügyében (76%-a fogadta el). E számok kisebbek, mint a többi témára vonatkozóak, amelyek esetében a magyar lakosság 99%-a úgy véli, hogy ezek természetes jogok. S mégis, éppen ez a két téma, mely úgy tűnik, hogy a magyar etnikumúak számára nem bír maximális aktualitással, képezi jelen pillanatban az RMDSZ-nek a kisebbségi jogokra vonatkozó állásfoglalásának a kedvenc témáit.

Hasonlóan nagy különbségek nyilvánulnak meg a románok és magyarok közt, ami a következőket illeti:

a) többnyelvű feliratok létezése. A magyarok 97%-a úgy véli, hogy ezeknek létezniük kellene, míg a románoknak csak 42%-a fogadja el őket;

b) magyar prefektusok kinevezése a magyar többségű megyékbe, amit a románoknak csupán 14%-a tart szükségesnek és a magyarok 80%-a;

c) a románok érdekei azokon a vidékeken, ahol a lakosság többsége magyar: a románok 19%-a, illetve a magyarok 74%-a szerint képviselik megfelelő módon ezeket az érdekeket.

Összegezve tehát, megállapítható, hogy azoknak a jogoknak az esetében, amelyekről a kisebbségi csoportok problematikájának kontextusában szokás beszélni, a románok és magyarok hozzáállása — amint ez várható is volt — nagyon különböző. Mégis, annak függvényében, ahogyan egy (kisebbségi) jog diadalt arat, és nap mint nap alkalmazást

nyer, kikerülve ezáltal a kisebbségi képviselők eszmefuttatásának szférájából (lásd saját nyelvű oktatás az általános iskolákban és líceumokban), a román lakosság mind magasabb fokú toleranciát mutat irányába.

4. MASS MEDIA-ÉRTÉKELÉSEK ÉS -FELHASZNÁLÁS

4.1. MASS MEDIA-FOGYASZTÁS. A LEGFONTOSABB INFORMÁCIÓS FORRÁSOK

A román lakossággal összehasonlítva, a magyarok kisebb mértékben fogyasztói a román nyelvű mass médiáknak (újságok olvasása és tévénézés).

Az újságok rangsorolása az olvasási gyakoriság csökkenésének szempontjából a magyar lakosság körében a következő: helyi, más nyelvű újság (50%), **Romániai Magyar Szó** (27,6%), helyi, román nyelvű újság (19,6%), **Evenimentul zilei** (12%), **Magazin** (6,4%), **Korunk** (6,1%), **România liberă** (5,5%), **Academia Cațavencu** (4,6%), **Expres magazin** (4%), **Adevărul** (3,4%), 22 (1,8%), **România Mare** (0,6%) — a zárójelbe írt számok a „gyakran” válaszok százalékát jelölik.

Ami a televíziót illeti, a leginkább figyelemmel követett műsorok a magyar nyelvűek (52,8%), ez után következnek: Híradó (46,6%), területi stúdiók műsorai (24,5%), Gazdasági stúdió (18,4%), A fájdalom memorialéja (14,1%), A falu élete (12,9%), Pro patria (6,4%) — a zárójelbe írt számok az „amilyen gyakran módomban áll” válaszok százalékát jelölik.

Tehát a magyar nyelvű lakosság számára a legfontosabb információs források az anyanyelvű tévéműsorok, s ezt követően a magyar nyelvű helyi lapok.

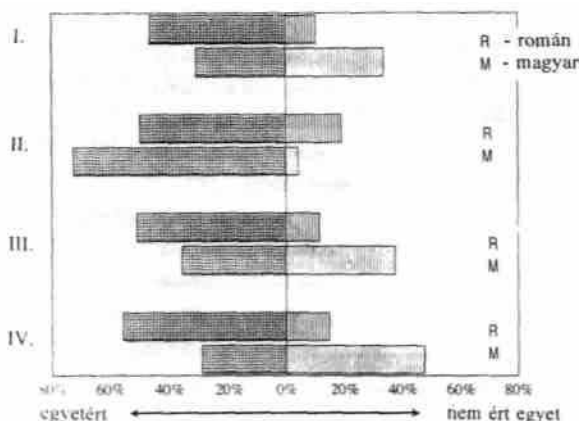
4.2. A TV MAGYAR NYELVŰ ADÁSÁRA VONATKOZÓ ÉRTÉKELÉSEK

A magyar nyelvű tévéműsorokat a román lakosság 24%-a és a magyar lakosság 81%-a követi figyelemmel (a százalékok az „amilyen gyakran módomban áll” és a „néha” válaszok összegét jelölik). A **4.2. ábra** feltünteti a románok, illetve magyarok értékeléseit e műsorokra vonatkozóan. Az elemzésbe foglalt négy kijelentésből az utolsó („a magyar nyelvű tévéműsorok a magyarok problémáira vonatkoznak, és ez csak őket érdekli”) rendelkezik a legnagyobb aktualitási fokkal a mintát alkotó alanyok szerint; ez a „nem tudom megítélni” válaszok minimumát összesíti: 20,9%-ot a magyarok és 28,6%-ot a románok esetében. Figyelemre méltó ebben az esetben a jelentős különbség, mely a két etnikai csoport között megnyilvánul: a románok 55%-a, míg a magyaroknak csupán 29%-a ért egyet a fentebbi megállapítással. A különbséget hangsúlyozottabbá teszi az a tény is, hogy a magyarok közül a legtöbben úgy vélik, az illető tévéműsorok „kommunikációs lehetőséget képeznek” az etnikumok között.

Másik jelentős tény az, hogy azoknak a románoknak a száma, akik gyakran nézik a magyar nyelvű adásokat, sokkal kisebb, mint azoké, akik véleményt mondanak e műsorokról.

A magyarok sokkal inkább érdekeltek az etnikumok közti kommunikáció létrehozásában. Ők kisebb jelentőséget tulajdonítanak a politikai aspektusoknak a tévéműsorok vonatkozásában. Ezzel szemben, a románok számára fontosabbnak tűnik az előítélet és az érdektelenség — ami egy effektív kommunikáció létrejöttét illeti (58% egyetért azzal, hogy „a magyarok problémáira vonatkozik, és ez csak őket érdekli”, lásd **4.2. ábra**). A **4.2. ábra** első egysége („a tévé magyar nyelvű adásai inkább az RMDSZ szempontjait tükrözik, mintsem a magyar lakosságét”) akár az RMDSZ és a szavazói közti kapcsolat mutatójaként is tekinthető A magyar lakosság két, relatív egyenlő csoportba oszlik, annak alapján, hogy egyetért-e vagy sem a kijelentéssel. Ez a két csoport együtt 67,2%-ot tesz ki. Ezek azok a magyarok, akik számára van jelentősége a megkülönböztetésnek a párt pozíciója és az etnikum tagjainak pozíciója közt. Fontos az a tény is, hogy a négy kijelentésből ez, amelyre hivatkozunk, összesíti a legkisebb számú „nem tudom megítélni” választ (32,8%). Azoknak az alanyoknak a számára, akik így válaszolnak, az etnikai csoport és az RMDSZ pozíciója közti különbség vagy értelmetlen, vagy nem bír jelentőséggel.

A televízió magyar nyelvű adásával kapcsolatban, ön milyen mértékben ért egyet a következő kijelentésekkel...

- I. Inkább az RMDSz szempontjait tükrözik, mintsem a magyar lakosságét
- II. Kommunikációs lehetőséget képeznek a románok és magyarok között
- III. Túl sokat politizálnak
- IV. A magyarok problémáira vonatkoznak, és ez csak őket érdekli

A 100 %-ig való különbséget a „nem tudom megítélni” válaszok képezik

5. POLITIKAI PÁRTOK, MAGYAROK—RMDSZ KÖZTI KAPCSOLAT

A magyar etnikumúak, általában, jó véleménnyel vannak a Demokratikus Konvencióhoz tartozó pártokról, ide sorolva az RMDSZ-t is. Sajátosan, az RMDSZ-ről a magyarok 66,7%-a táplál jó vagy nagyon jó véleményt, 4,3%-uk rossz vagy nagyon rossz véleményt, míg 28,5%-uk köztes álláspontra helyezkedik.

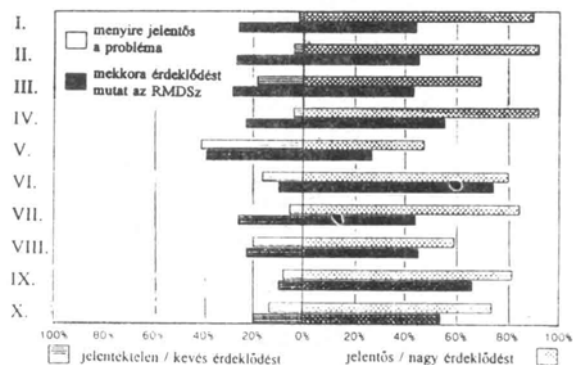
A kormányt támogató koalícióhoz tartozó pártok közül — az értékelések alapján — a legrosszabb helyet az RNEP (62% negatív értékelés, 33,7% semmiféle vélemény) és a NRP (60,5% negatív értékelés, 35,9% semmiféle vélemény) foglalja el. Megállapítható tehát, hogy az interetnikus kapcsolatok kezelésének módja — amint ez várható is volt — fontos tényezője a magyaroknak a politika területén való orientálódásának.

Azok a pártok, melyeket (a magyarok) úgy értékelték mint olyanokat, amelyeknek „a legkorrektebb a hozzáállásuk az etnikumok közti viszonyokhoz”, a következők: RMDSZ (31,6%) és PSZP (14,4%), míg „a leginkább inkorrekt hozzáállásúaknak” értékelték az RNEP-t (32,5%) és a NRP-t (23,9%). Figyelemre méltó az a tény is, hogy a magyaroknak megközelítőleg 30%-a nem nyilatkozik azokról a pártokról, melyek szélsőséges álláspontra helyezkednének az interetnikus viszonyokkal kapcsolatban.

Megkíséreltük egy olyan mutató felállítását, amely a magyar lakosságot foglalkoztató, illetve az RMDSZ által szorgalmazott témák adekvációs fokát jelöli. Ezért újra elővettük azoknak a problémáknak a listáját, melyek prioritással bírnak Romániában, ez alkalommal azzal a kérdéssel, hogy milyen annak az érdeklődésnek a percepciója, amelyet az RMDSZ ezek mindegyikével szemben mutat. Az összehasonlító eredményeket az **5.1. ábra** tartalmazza (azokat az eseteket leszámítva, amelyekben meg van jelölve az alaplakos-

ság, az e paragrafus alatt bemutatott adatok csak a mintában részt vevő magyar etnikumúakra vonatkoznak).

Prioritással bíró problémák

- I. Infláció
- II. Munkanélküliség
- III. Privatizáció
- IV. Életszínvonal
- V. Romákkal való kapcsolatok
- VI. Románok és magyarok közli kapcsolatok
- VII. Termelésnövekedés
- VIII. Kormányváltás
- IX. Egyéni szabadság
- X. Kommunista struktúrák felszámolása

Ha a Románia szempontjából fontos problémák esetében, ezek három fő dimenzió köré strukturálódtak (gazdasági, politikai és az etnikumok közti kapcsolatokra vonatkozó), az RMDSZ által tanúsított érdeklődés úgy percipiálódik, mint amelynek csupán két fontos dimenziója van:

— gazdasági (magába foglalja az RMDSZ érdeklődési fokát az inflációra, munkanélküliségre, privatizációra és termelésnövekedésre vonatkozóan) és

— politikai (beleértve az RMDSZ-nek a románok és magyarok közti kapcsolatoknak, a kormányváltásnak, egyéni szabadságnak és a kommunista struktúrák felszámolásának tulajdonított fontosságát).

Megfigyelhető tehát, hogy az interetnikus kapcsolatokat a magyarok az RMDSZ tevékenysége politikai dimenziójával asszociálva percipiálják.

A két — fentebb kiemelt — dimenzió nem csupán az RMDSZ tevékenysége jellemzőjeként jelentős. Ezek ugyanakkor differenciálják azt a fokot, amelyen az RMDSZ érdeklődése megegyezik a magyar etnikumúak által jelentősnek tulajdonított problémákkal.

A legnagyobb különbség arra vonatkozóan, hogy milyen fontos egy adott probléma, illetve mekkora érdeklődést tanúsít az RMDSZ a probléma irányában, a gazdasági dimenziójú kérdések esetében jelentkezik. Itt olyan témákról van szó, amelyeket a magyarok elsőként említenek a fontossági sorrendben (még fontosabbakként, mint az etnikumok közti kapcsolatot) (lásd **5.1. ábra**). Épp emiatt, az, ahogyan az RMDSZ ezek megoldásához viszonyul nem felel meg az elvárásoknak, az alanyok 24%-a úgy véli, hogy az infláció,

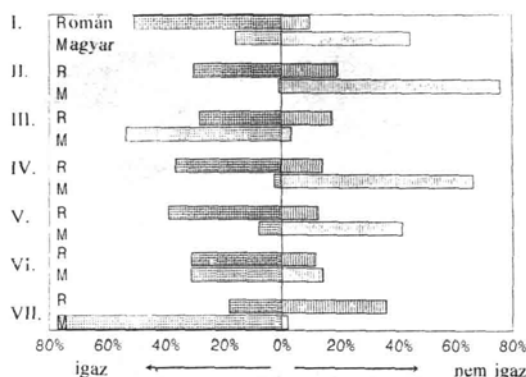
munkanélküliség, termelésnövekedés fontos kérdések, de ugyanakkor azt észlelik, hogy az RMDSZ nem mutat kellő érdeklődést ezek irányában.

Ami az RMDSZ tevékenységének politikai dimenzióit illeti, a különbségek közti kilengés — amelyet az alanyok a realitás és személyes elvárásaik közt tapasztalnak — alacsonyabb.

A legnagyobb az adekvációs fok a románok és magyarok közti viszonyokhoz kapcsolódó problémák megoldására vonatkozóan (lásd 5.1. **ábra**). Tulajdonképpen ez az a téma, amelyről úgy vélik, az első helyet foglalja el az RMDSZ tevékenységi rangsorában.

Megállapítható tehát, hogy az RMDSZ által és a magyarok által fontosnak ítélt problémák más-más síkokon mozognak. Az interetnikus kapcsolatok képezik azt a felületet, ahol ezek a síkok metszik egymást, anélkül azonban, hogy e kapcsolatok az első helyen szerepelnének a magyarok fontossági sorrendjében.

Mi az ön véleménye az RMDSZ parlamenti képviselőinek, szenátorainak tevékenységéről?

- I. Csak a magyar lakosság érdekeit képviselik
- II. Románellenes tevékenységet fejtenek ki
- III. Jelentős álláspontot képviselnek a tárgyalási problémákkal szemben
- IV. Politikájukban Magyarország érdekeit tartják szem előtt
- V. Inkább pártérdekeket védenek, mintsem azokat, akik megválasztották őket
- VI. Többnyire ugyanaz az állásfoglalásuk, mint az ellenzéknek
- VII. Őszintén kívánják a románok és magyarok közti kapcsolatok javulását

A 100 %-ig való különbségei a „részben igaz” vagy a „nem tudom megítélni” válaszok képezik

Egy másik érdeklődésre számot tartó téma: milyen az RMDSZ-képviselők, -szénátorok parlamenti tevékenységének percepciója. Az elért eredményeket (összehasonlítás a románok és magyarok között) az 5.2. **ábra** tartalmazza.

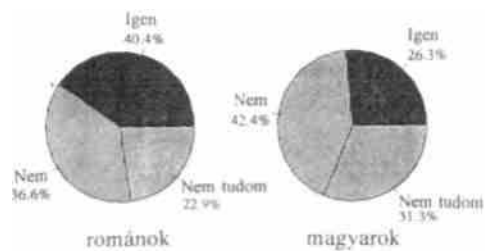
Megfigyelhető, hogy három kijelentés (az RMDSZ-parlamenterek „románellenes tevékenységet fejtenek ki”, „politikájukban Magyarország érdekeit tartják szem előtt” és „őszintén kívánják a románok és magyarok közti kapcsolatok javulását”) maximális egyetértést vagy elutasítást vált ki a magyar lakosságból. Ez nagyrészt annak a ténynek tulajdonítható, hogy olyan témákról van szó, melyek gyakran szerepelnek a köztudatban. A fokozott intenzitás, amellyel használják őket, valamint a komoly érzelmi implikáció,

amit feltételeznek, magyarázza az eltérő modellt, amelyet a válaszok e három kijelentésre vonatkozóan alkotnak.

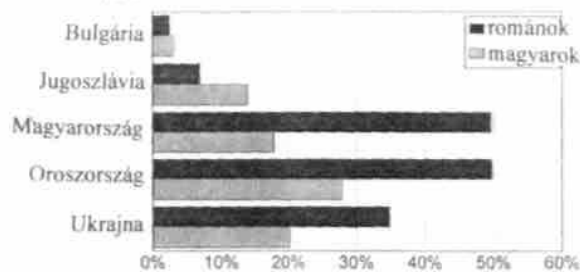
6. A ROMÁNIA—MAGYARORSZÁG KÖZTI KAPCSOLAT

A magyarok és románok szimmetrikus helyzetből közelítenek azoknak a lehetőségeknek a megítéléséhez, amely egy, Románia és a szomszédos országok közti konfliktusra vonatkozik (lásd **6.1. ábra**). A románok közül 40,4% úgy véli, hogy adott a lehetőség egy konfliktusra a szomszéd országokkal, míg a magyaroknak csak 26,4%-a van ezen a véleményen. Érdekes az országoknak a rangsorolása, amelyekkel a minta alanyai lehetségesnek tartják egy konfliktus kirobbanását (lásd **6.1. ábra**):

Lehetségesnek tartja-e ön, hogy a jövőben Romániának konfliktusai támadjanak egyes szomszéd országokkal ?

Egy ilyen esetleges konfliktusra melyik országgal kerülhetne sor az alábbiak közül?

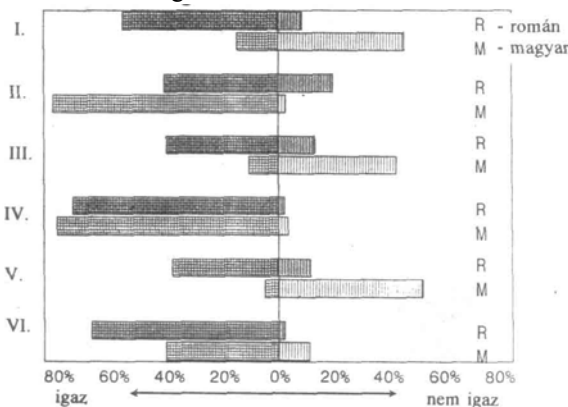
— a románok esetében, a „legveszélyesebb” országoknak Oroszország és Magyarország bizonyulnak, ezeket követi Ukrajna;

— a magyarok esetében, az első helyen Oroszország áll, ezt követi Ukrajna és Magyarország.

A relatív különbségek, melyek azoknak a románoknak és magyaroknak a száma közt tapasztalható, akik hisznek egy ilyenfajta konfliktus kirobbanásában Románia és valamelyik szomszédos ország között, azzal az érzékenységgel magyarázhatóak, melyet — úgy tűnik — a román etnikumúak a nacionalista („România Mare”) ideológiákkal szemben tanúsítanak. Azok az alanyok, akik jó véleménnyel vannak az RSZDP, SZMP, RNEP, RDAP és NRP pártcsoportról, úgy vélik, hogy fennáll a Románia és Magyarország közti konfliktus lehetősége.

Ezt az eredményt a Pearson-féle korrelációs tényezők elemzése igazolja, amelyeket az alanyoknak az említett pártokról alkotott véleményét kifejező változók és konfliktusok megjelenésének esélyét kiértékelő változók közt számítottak ki. E korrelációs tényezők nagysága rámutat, hogy a RSZDP, SZMP, RNEP, RDAP és NRP csoportokról alkotott jó vélemény azzal az értékeléssel társul, miszerint Románia és Magyarország között konfliktus-lehetőségek léteznek.

A Románia és Magyarország, közti kapcsolatokra vonatkozóan, ön szerint milyen mértékben igazak az alábbi mondatok ?

- I. Magyarország sosem mond le az Erdéllyel szembeni igényeiről
- II. Természetes, hogy a magyar kormány érdeklődik a romániai magyarok helyzetére iránt
- III. Megnyilvánulásaiban a magyar kormány nem kedvez Romániának
- IV. A kapcsolatok jobbakk lennének, ha nem léteznék rosszhiszemű emberek
- V. Magyarországon általában románellenes hangulat van
- VI. Magyarországon is, mint nálunk, bizonyos csoportok szítják a konfliktusokat

A 100 %-ig való különbségei a „részben igaz” vagy a „nem tudom megítélni” válaszok képezik

Ami a Románia és Magyarország közti kapcsolatokat illeti, a mintát képező alanyoknak nyilatkozniuk kellett, egyetértenek-e vagy elutasítják a **6.2. ábrán** szereplő mondatokat. Ez az ábra feltünteti annak a magyar, illetve román lakosságnak a százalékarányát, amely igaznak tartja, illetve nem tartja igaznak a hat mondat mindenikét.

A magyarok és románok közti maximális megegyezés a „kapcsolatok jobbakk lennének, ha nem léteznének rosszhiszemű emberek” kijelentés esetében tapasztalható. Mindkét csoport megközelítőleg 80%-a ért egyet ezzel a mondattal, ami annak a ténynek is tulajdonítható, hogy a kijelentés megfogalmazása egyenlő mértékben hibáztat bizonyos románokat és magyarokat, anélkül, hogy pontosan utalna a két etnikum valamelyikére.

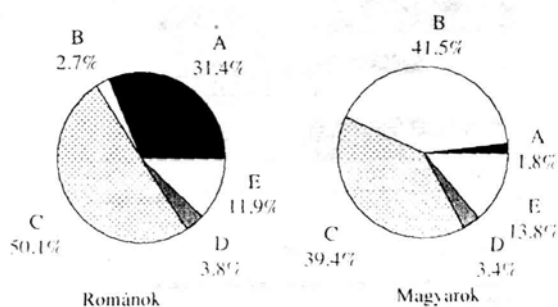
A maximális különbség a románok és magyarok értékelései között a „Magyarország sosem mond le az Erdéllyel szembeni igényeiről” (a román lakosság több mint fele egyetért ezzel a mondattal), „megnyilvánulásaiban Magyarország kormánya nem kedvez Romániának” és a „Magyarországon, általában, románellenes hangulat van” kijelentések esetében tapasztalható. Míg a románok többsége úgy véli, hogy ezek a kijelentések igazak, a magyarok zöme hamisnak ítéli őket.

Jelentős az a tény is, hogy e három mondat esetében, főként a magyarok csoportjában, relatív nagy számú „nem tudom megítélni” válasz regisztrálható (több mint 23%, össze-

hasonlítva a csak 10%-kal a többi kijelentés esetében), ami egy bizonyos tartózkodásra enged következtetni az agresszív-nacionalista szövegekre jellemző kijelentésekkel szemben.

Létezik bizonyos összefüggés aközött, ahogyan a minta alanyai a Románia és Magyarország közti viszonyokra vonatkozó mondatokra reagálnak, és aközött, ahogyan az egyes parlamenti pártokat megítélik: akik jó véleményt táplálnak a RSZDP, SZMP, RNEP, RDAP és NRP csoportosulással szemben, úgy vélik, nem természetes dolog az, hogy Magyarország kormánya érdeklődjék a romániai magyarság helyzete iránt, és egyetértenek azzal, hogy „Magyarország sosem mond le az Erdéllyel szembeni igényeiről”, „megnyilvánulásaiban Magyarország kormánya nem kedvez Romániának” és „Magyarországon, általában, románellenes hangulat van”.

A következő feltételek melyiket kellene elsősorban teljesíteni ahhoz, hogy a Románia és Magyarország közti kapcsolatok jobbá váljanak?

A = Magyarország nyilvánítsa ki, hogy elismeri a jelenlegi határokat

B = Románia biztosítsa a magyarok jogainak tiszteletben tartását

C = Mindkettőt

D = Egyiket sem

E = Nem tudom, nem tudom megítélni

A **6.3. ábrán** láthatók a románok és magyarok válaszai azokra a feltételekre vonatkozóan, amelyeket teljesíteni kellene azért, hogy a Románia és Magyarország közti kapcsolatok jobbá váljanak. Megfigyelhető, hogy a magyarok és románok véleménye ellentétes: ha a románok 31,4%-a úgy véli, Magyarországnak kell kezdeményeznie a kapcsolatok javításának folyamatát, a magyarok 41,5%-a azon a véleményen van, hogy a kezdeményezésnek Romániától kell elindulnia. Mindkét esetben tehát, a saját etnikum (ország) felmentéséről van szó. Megjegyzendő az is, hogy a románok 50,1%-a, illetve a magyarok 39,4%-a úgy véli, a felelősség — ami a kapcsolatok javítását illeti — egyenlő módon hárul mindkét országra. A románoknak, illetve magyaroknak a kis száma, akik úgy vélik, hogy az említett két feltétel egyikét sem kell teljesíteni, arra utal, hogy a válaszadók a Románia és Magyarország közti kapcsolatok javítását legalább az egyik kormány intervenciója ré-

vén tudják elképzelni. Sem a románok, sem a magyarok nem vélik úgy, hogy e kapcsolatok csupán az etnikai közösségek szintjén végbemenő akciók révén jobbra válhatnak.

Amint azt az IMAS-kutatás adatai is tükrözik, a románok és magyarok közti kapcsolatokat illetően, a létező „fő” probléma az, hogy a két etnikum különböző kulturális modellekkel rendelkezik. Természetesen, maga a kisebbségi csoport és többségi csoport közti viszony létezése is jelentős mértékben hozzájárult e modellek közti különbségek megszilárdulásához.

Ebben az összefüggésben, a két etnikum közti viszonyok javításának első feltétele: a „másikhoz” való empatikus viszonyulás; vagyis megkísérelni létének a saját értékrendszere és saját helyzete perspektívájából való megértését. Ezzel szemben a felmérés adatai ennek ellenkezőjét bizonyítják, a románok és magyarok közti kommunikáció hiányának és egy olyan hiányosságnak az értelmében, ami a másik csoport motivációinak a megértésére való diszponibilitást illeti.

Látszólag, a magyarok nagyobb tolerancia- és diszponibilitásfokkal állnak hozzá ehhez a helyzethez, mint a románok. Ami nagymértékben a romániai magyar etnikumúak kisebbségi csoporthelyzetének következménye. Egy kisebbséghez való tartozás státusa már önmagában nagyobb mértékben feltételezi, hogy megértsd a másikat. A valóságban, mégis, lehetséges, hogy a magyaroknak a kommunikációra való diszponibilitása kisebb, mint amit a kutatás eredményei tükröznek, mivel az a körülmény, hogy valaki egy kisebbségi csoport tagja, tartózkodást válthat ki a radikális, kategorikus vélemények kimondásával szemben. S egy olyan kutatás eredményeit, melynek mérőeszköze a kérdőív, befolyásolhatja ez a tény.

Olyan tények, amelyek döntő módon befolyásolhatják a két etnikum közti kommunikáció milyenségét — a nyilvánosság előtti felszólalások. A jelenlegi időszak azzal a jelentőségerrózióval is jellemezhető, amellyel a nagyközönség a rációra alapuló, hagyományos politikai diszkusziókhoz viszonyul. Ebben az összefüggésben azok a szónoklatok, amelyek főként az érzelmeire — beleértve tehát a nacionalista felhangokat is — apellálnak, nagy jelentőségre tesznek szert; ezért fontos ezeket úgy megfogalmazni, hogy hozzájáruljanak egy hatékony interetnikus kommunikáció létrehozásához.

KOVÁCS KISS GYÖNGY fordítása

MELLÉKLET: AZ 1022 SZEMÉLYBŐL ÁLLÓ ORSZÁGOS MINTA VÁLASZAI

1993 DECEMBER

KÉRDŐÍV

INTERETNIKUS KAPCSOLATOK

Sok szó esik az országunkban élő etnikumok (nemzetiségek) — főleg a románok és magyarok — közti kapcsolatokról. Akik e témáról írnak vagy beszélnek, legtöbb esetben nem tudják, hogyan vélekednek a mindennapi emberek. Ezért a bukaresti Marketing és Felmérő Intézet (IMAS) e kérdőív segítségével minél több, különböző kategóriájú személy véleményét kívánja megismerni.

Önre — s még 1500 személyre az ország egész területéről — véletlenszerűen esett a választás. A kérdőívben, amely a válaszait tartalmazza, nincs feltüntetve az Ön neve; akik ezt felhasználják, azokat csupán a válaszok öszintésége érdekli, s nem a válaszadó neve.

Q1 Az alany nemzetisége: román 87,5, magyar 7,8, roma (cigány) 2,3, más 2,3.

Q2 Az 1989 előtti időszakhoz viszonyítva milyenek az Ön viszonyai a...?

		Sokkal rosszabbak	Rosszabbak	Ugyanolyanok	Jobbak	Sokkal jobbak
A	családtagjaival	0,9	8,0	71,2	16,0	3,2
B	szomszédaival	0,9	8,7	76,8	11,3	2,0
C	munkatársaival	0,8	9,1	65,4	13,3	2,2
D	az Önnel egy helységben lakókkal	0,8	10,0	74,4	12,1	1,7
E	más etnikumú személyekkel	2,0	8,0	81,2	6,3	1,2

Q3 1989 előtt országunkban több vagy kevesebb nézeteltérés volt a... között?

		Több	Ugyannyi	Kevesebb	Nem tudom
A	gazdagok és szegények	10,1	25,9	54,6	9,4
B	fiatalok és idősök	8,5	33,7	50,4	7,2
C	románok és magyarok	9,1	25,1	51,5	14,1
D	románok és cigányok	11,6	26,8	52,8	8,6
E	munkások és értelmiségiek	8,7	40,1	38,6	12,4

Q4 Romániában sok fontos és megoldásra váró probléma van. Mennyire fontosak Ön szerint a következő ilyen problémák?

		Nagyon fontos	Fontos	Kevésbé fontos	Jelentéktelen	Nem tudom
A	infláció	73,3	17,2	1,0	0,9	7,6
B	munkanélküliség	71,2	21,4	3,0	0,8	3,5
C	privatizáció	40,8	36,3	10,8	4,9	7,1
D	életszínvonal	73,5	21,5	1,4	0,7	2,6
E	romákkal (cigányokkal) való kapcsolat	13,9	31,1	32,2	15,9	6,3
F	románok és magyarok közti kapcsolatok	18,8	38,8	22,5	9,9	9,9
G	termelésnövekedés	57,6	32,2	3,0	1,3	5,4
H	kormányváltás	24,4	18,8	20,2	22,1	14,4
I	egyem szabadság	39,1	35,3	10,7	6,7	8,0
J	kommunista struktúrák felszámolása	50,0	24,8	9,7	6,6	8,7

Q5 1989 után Romániában, a különböző etnikumú emberek között a kapcsolatok általában: —javultak 9,6
— változatlanok maradtak 30,8
— rosszabbodtak 59,1

Q6 Hogyan értékeli Ön a románok és magyarok közti kapcsolatok 1989 utáni alakulását? — javultak 5,0

— változatlanok maradtak 30,3

— rosszabbodtak 63,7

Q7 Hát a románok és romák (cigányok) közti kapcsolatokat? — javultak 2,5

— változatlanok maradtak 26,7

— rosszabbodtak 69,7

Q8 Egyes vélemények szerint, országunkban a románok és magyarok közti kapcsolatok bizonyos időszakokban jobbak, máskor rosszabbak voltak. Az alábbiakban felsorolt periódusok közül, Ön szerint, ezek a kapcsolatok mikor voltak a legjobbak? Hát a legrosszabbak?

	Jó periódus	Rossz periódus	Nem tudom
A 1918-1940	24,0	20,3	55,0
B 1940-1945	10,3	40,2	48,5
C 1945-1965	36,8	19,7	42,6
D 1965-1971	57,9	9,7	31,3
E 1971-1989	60,6	19,1	20,0
F 1989 után	17,4	68,1	14,1

Q9 Ha Ön általánosságban gondol a más etnikumúakra, a következő táblázaton hol helyezné el őket? (1 — a bal oldali fogalom tökéletesen jellemzi őket; 5 — a jobb oldali fogalom tökéletesen jellemzi őket)

I	fegyelmezett	←	1	2	3	4	5	→	fegyelmezetlen
II	szigorú	←	1	2	3	4	5	→	engedékeny
III	szorgalmas	←	1	2	3	4	5	→	lusta
IV	szelíd	←	1	2	3	4	5	→	erőszakos
V	becsületes	←	1	2	3	4	5	→	ravasza
VI	ügyeskedő	←	1	2	3	4	5	→	együgyű
VII	egységesek	←	1	2	3	4	5	→	széthúzó
VIII	megbocsátó	←	1	2	3	4	5	→	bosszúálló
IX	vidám	←	1	2	3	4	5	→	szomorú

		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX
A	román	2,54	3,56	2,33	2,17	2,54	2,81	3,06	2,16	2,30
B	magyar	2,77	2,10	2,21	3,77	3,05	2,41	1,62	3,91	2,52
C	német	1,39	2,20	1,47	2,54	1,74	2,61	1,66	2,80	2,46
D	rom (cigány)	4,55	2,62	4,58	4,46	4,59	1,68	1,68	4,37	1,63
E	zsidó	2,06	2,90	2,41	2,39	3,14	1,98	1,76	2,80	2,72

Kérdőívkezelő: mutassa meg az A listát, kérdezzen rá minden etnikumra, és írja be a megfelelő számot az alábbi táblázatba, a megfelelő jelzőpárok oszlopába. (Minden kockába kell kerülnie egy számnak.)

Q10 Kérem, mondja meg, az alábbi helyzetek melyikében fogadná el a következő etnikumok tagjait. Próbáljon meg ne egy bizonyos személyre gondolni (az illető akár rokonszenves Önnek, akár nem).

elfogadnám...	hogyan férjem/ feleségem legyen	hogyan meglátogassam / meglátogasson	hogyan kollegám vagy szomszédom legyen	hogyan ellátogasson a helyiségbe, ahol lakom	e helyzetek egyikét sem fogadom el
A román	54,7	10,5	82,0	79,7	2,3
B magyar	32,9	61,9	69,5	74,0	14,5
C német	41,1	77,8	79,3	79,6	6,8
D rom (cigány)	4,1	14,9	28,5	31,9	55,2
E zsidó	27,6	60,7	69,6	72,1	15,9

Kérdőívkezelő: mutassa meg a B listát. Olvassa fel, sorban, a táblázat minden sorát, kivéve az alany nemzetiségének megfelelőit. A táblázatba karikázza be az összes kódokat, amelyekre az alany igennel válaszol.

Q11 1990 márciusában Marosvásárhelyen súlyos zavargások voltak. Ön szerint milyen mértékben bűnösök e zavargásokért a következő csoportok:

		nagyon nagy mértékben	kis mértékben	egyáltalán	nem tudom
A	a román lakosság	7,1	46,9	27,1	18,2
B	a magyar lakosság	48,1	29,6	6,1	15,6
C	RMDSZ	52,1	19,0	7,1	21,3
D	Vatra Românească	21,3	32,7	16,1	29,3
E	az ellenzéki pártok	14,1	30,9	24,4	30,5
F	az ország akkori vezetősége	31,4	29,2	17,9	20,9
G	a hadsereg	8,3	21,7	47,6	21,5
H	a rendőrség	17,2	26,7	33,8	21,5
I	a helyi adminisztráció	32,5	31,4	10,6	24,9

Q12 Egytért-e Ön azzal, hogy azokban a helységekből, ahol jelentős számban élnek a románoktól különböző nemzetiségű állampolgárok, többnyelvű feliratok létezzenek (cég-táblák, közlekedési jelzőtáblák)? — igen 26,8

— igen, amennyiben a románoktól különböző etnikumú állampolgárok a lakosságnak több mint a felét alkotják 21,8

— nem, semmi esetre sem 51,8

Q13 Helyesnek tartja-e Ön, hogy azokba a megyékbe, ahol a lakosság nagy része magyar, a kormány magyar prefektusokat nevezzen ki? — igen 19,6

— nem 49,3

— nincs jelentősége 21,7

— nem tudom 8,9

Q14 Ön úgy véli, hogy azokban a zónákban, ahol a lakosság nagy része magyar, a románok érdekei megfelelő mértékben védettek? — igen 24,5

— nem 48,6

— nem tudom 26,5

Q15 Egytért-e Ön azzal, hogy a románoktól különböző etnikumúak a következő jogokkal rendelkeznek?

		igen	nem	nem tudom
A	saját nyelvükön tanuljanak az általános iskolákban és liceumokban	67,0	27,5	5,3
B	saját nyelvükön tanuljanak az egyetemen	40,7	52,2	6,8
C	külön iskoláik és egyetemeik legyenek	22,3	69,3	8,2
D	az anyanyelv használata az állami intézményekben (polgármesteri hivatal, törvényszék, stb.)	17,4	74,6	7,6
E	saját műsorok az országos televízióállomásokon	79,9	15,3	4,5
F	saját nyelvi újságok és folyóiratok	86,3	8,8	4,4

Q16 Milyen gyakran olvassa Ön az alábbi kiadványokat?

		gyakran	ritkán	soha
A	Evenimentul zilei	34,4	37,0	28,1
B	Adevărul	15,9	38,7	45,0
C	România liberă	16,6	36,9	46,0
D	Magazin	23,0	32,2	44,2
E	Expres magazin	15,9	31,2	52,3
F	România mare	9,3	24,3	65,8
G	Academia Cațavencu	8,5	17,6	73,2
H	22	2,3	12,1	84,5
I	Korunk	0,5	2,0	96,4
J	Romániai Magyar Szó	2,0	2,2	94,6
K	helyi román nyelvű újságok	44,3	23,1	32,1
L	helyi magyar nyelvű újságok	5,5	3,9	89,9

Q17 Naponta átlag mennyi ideig nézi Ön a tévét? — egyáltalán 6,8

— egy óránál kevesebbet 9,0

— egy-két órát 33,0

— három-négy órát 31,2

— négy óránál többet 20,0

Q18 Milyen gyakran nézi Ön a tévében a következő műsorokat?

		amilyen gyakran módom- ban áll	néha	nagyon ritkán
A	híradó	71,5	18,2	9,9
B	gazdasági stúdió	31,6	31,5	29,4
C	a falu élete	31,7	33,3	34,6
D	magyar nyelvű adás	7,8	20,4	71,3
E	a haza őrizetében	20,9	33,6	44,8
F	a fájdalom memóriáléja	33,3	30,1	36,0
G	területi stúdiók műsorai	17,0	28,8	53,2

Q19 A televízió magyar nyelvű adásaival kapcsolatban, Ön milyen mértékben ért egyet a következő kijelentésekkel?

	igaz	részben igaz	nem igaz	nem tudom meg- ítélni	
A	inkább az RMDSZ szempontjait tükrözik, mintsem a magyarlakosságét	24,5	19,7	12,4	42,1
B	kommunikációs lehetőséget képeznek a románok és magyarok között	25,0	26,3	18,0	29,5
C	túl sokat politizálnak	28,8	20,3	13,9	35,8
D	a magyarok problémáira vonatkoznak, és csak őket érdekli	33,0	20,1	17,5	28,2

Q20 Mi az Ön véleménye általában, a következő pártokról?

		nagyon jó	Jó	sem jó, sem rossz	rossz	nagyon rossz
A	P.D.S.R. (fost F.D.S.N.) / RSZDP (volt N MDF)	5,9	23,5	35,3	22,1	11,7
B	P.D.-F.S.N. / DP-NMF	2,1	15,4	45,2	26,3	9,0
C	P.N.Ț.-C.D. / KDNPP	6,7	23,6	38,0	21,1	9,0
D	P.S.M. / SZMP	1,5	10,5	34,2	28,4	23,5
E	P.A.C. / PSZP	5,7	22,1	44,5	17,3	7,4
F	P.U.N.R. / RNEP	4,3	22,7	44,1	16,9	9,6
G	P.L. 93 / LP-93	3,7	18,2	52,7	15,0	7,1
H	P.S. D.R. / RSZDP	2,5	15,2	58,6	15,1	5,1
I	P.N.L. / NLP	3,3	21,5	45,4	21,9	5,4
J	U.D.M.R. / RMDSZ	2,9	16,5	35,7	31,0	17,1
K	P.D.A.R. / RDAP	4,6	26,1	40,5	18,5	7,6
L	P.R.M. / NRP	6,3	17,8	31,8	20,4	20,9

Q21 E pártok közül melyiknek a legkorrektebb a hozzáállása a Romániában élő etnikumok közti kapcsolatokhoz?

P.D.S.R. / RSZDP	16,6	P.R.M. / NRP	5,1	PNL / NLP	4,0
P.N.Ț.-C.D. / KDNPP	11,5	U.D.M.R. / RMDSZ	4,9	P.D.-F.S.N. / DP-NMF	3,9
P.A.C. / PSZP	7,4	P.U.N.R. / RNEP	4,6	nem tudom	33,3

Q22 Közülük melyiknek a leginkorrektebb a hozzáállása az etnikumok közti kapcsolatokhoz?

P.D.S.R. / RSZDP	3,0	P.R.M. / NRP	22,5	PNL / NLP	1,0
P.N.Ț.-C.D. / KDNPP	3,1	U.D.M.R. / RMDSZ	21,7	P.D.-F.S.N. / DP-NMF	1,9
P.A.C. / PSZP	1,2	P.U.N.R. / RNEP	8,4	nem tudom	33,2

Q23 Hogyan értékelné Ön az RMDSZ hozzáállását e problémákhoz? Adjon Ön egy jegyet 1 (legrosszabb) és 5 (legjobb) között — átlag 2,30.

Kérdőívkezelő: a kérdés csupán a magyar nyelvű válaszadókra vonatkozik:

Q24 Mekkora érdeklődést mutat az RMDSZ a következő problémák megoldására?

		nagyon nagy	nagy	kevés	egyáltalán	nem tudom
A	Infláció	1,5	2,3	2,0	0,1	1,9
B	Munkanélküliség	1,6	2,2	1,8	0,2	2,0
C	Privatizáció	1,5	2,4	1,7	0,2	1,9
D	Életszínvonal	1,5	3,2	1,0	0,5	1,5
E	romákkal (cigányokkal) való	0,6	2,0	2,1	1,0	2,1
F	románok és magyarok közti	3,6	2,2	0,5	0,2	1,2
G	Termelésnövekedés	1,1	3,0	1,3	0,6	1,7
H	Kormányváltás	2,3	1,9	1,4	0,3	1,8
I	egyéni szabadság	3,5	2,2	0,4	0,0	1,6
J	kommunista struktúrák felszámolása	2,8	2,2	0,9	0,3	1,5

Q25 Ön szerint az RMDSZ mekkora mértékben járult hozzá a helyi gondok megoldásához, ott, ahol sok magyar él? — meglehetősen nagy mértékben 18,2

— kielégítő mértékben 29,5

— igen kis mértékben 20,6

— nem tudom 29,9

Q26 Mi a véleménye Önnek arról, hogy Romániában a magyaroknak létezik egy pártjuk? — természetes, hogy létezik, attól a pillanattól kezdve, hogy nagy számú magyar van 31,6

— elvben nem kellene léteznie, de a jelenlegi körülmények között ez indokolt 13,7

— nem kellene etnikai alapokon szerveződő pártoknak létezniök 40,0

— nem tudom megítélni 13,6

Q27 Ön szerint kik azok a romániai magyar személyiségek, akik cselekedeteikkel hozzájárultak a románokkal való kapcsolatok jobbításához?

Domokos Géza 8,7 — Tökés László 3,5 — Markó Béla 2,4 — Sütő András 1,1 — nem tudom 77,9

Q28 Ön szerint kik azok a magyar személyiségek, akik hozzájárultak a románokkal való kapcsolatok romlásához?

Tökés László 33,9 — Domokos Géza 2,9 — nem tudom 58,2

Q29 Mi az Ön véleménye az RMDSZ-képviselők, -szenátorok tevékenységéről?

	igaz	részben igaz	Nem igaz	Nem tudom megítélni
A csak a magyar lakosság érdekeit védik	46,9	24,3	12,3	16,2
B románéilenes tevékenységet folytatnak	27,0	26,5	24,2	22,0
C jelentős álláspontot képviselnek a tárgyalási problémákkal szemben	30,4	26,4	15,4	27,4
D politikájukban Magyarország érdekeit tartják szem előtt	33,0	18,8	18,1	29,6
E inkább pártérdekeket védnek, mintsem azokat akik megválasztották őket	35,7	20,6	14,7	28,6
F többnyire ugyanaz az állásfoglalásuk, mint az ellenzéknek	30,3	33,7	11,4	24,2
G őszintén kívánják a románok és magyarok közti kapcsolat javulást	23,1	21,6	31,9	22,9

Q30 Lehetségesnek tartja-e ön, hogy a jövőben Romániának konfliktusai támadjanak egyes szomszéd országokkal? — igen 38,9

— nem 36,8

— nem tudom 22,7

Q31 Egy ilyen lehetséges konfliktusra melyik országgal kerülhetne sor az alábbiak közül?

	igen	nem	nem tudom
A Bulgária	2,7	76,7	17,3
B Jugoszlávia	7,9	70,7	18,4
C Magyarország	46,8	31,3	19,9
D Oroszország	47,8	28,9	21,0
E Ukrajna	33,7	39,1	24,8

Q32 Kimondottan a Románia és Magyarország közti kapcsolatokra vonatkozóan, Ön szerint milyen mértékben igazak a következő mondatok?

		igaz	részben igaz	nem igaz	nem tudom megítélni
A	Magyarország sosem mond le az Erdéllyel szembeni igényekről	52,2	20,9	11,5	15,2
B	természetes, hogy a magyar kormány érdeklődik a romániai magyarok helyzete iránt	44,2	24,9	18,1	12,5
C	megnyilvánulásaiban a magyar kormány nem kedvez Romániának	37,6	24,3	15,8	22,0
D	a kapcsolatok jobbakk lennének, ha nem léteznének rosszhiszemű emberek	73,9	14,5	2,3	9,2
E	Magyarországon, általában, románellenes hangulat van	35,2	23,1	14,0	27,5
F	Magyarországon is, mint nálunk, bizonyos csoportok szítják a konfliktusokat	65,7	12,6	2,4	19,0

Q33 A következő feltételek melyikét kellene elsősorban teljesíteni ahhoz, hogy a Románia és Magyarország közti kapcsolatok jobbra váljanak? — Magyarország nyilvánítsa ki, hogy elismeri a jelenlegi határokat 28,0

- Románia biztosítsa a magyarok jogainak tiszteletben tartását 5,6
- mindkettőt 50,1
- egyiket sem 3,5
- nem tudom, nem tudom megítélni 12,3

Q34 Az Ön életkora — 18—24 év 12,1

- 25—34 év 18,0
- 35—44 év 20,7
- 45—54 év 17,0
- 55—64 év 15,5
- 65—74 év 12,5
- 75 évesnél idősebb 4,0

Q35 Iskolai végzettsége — 7 osztálynál kevesebb 17,5

- 7—8 osztály 16,4
- 10 osztály 13,7
- líceum 29,7
- posztliceális tanulmányok 8,7
- felsőfokú végzettség 13,4

Q36 Főfoglalkozása — tanuló, egyetemista 3,7

- állami vállalat dolgozója 36,6
- magánvállalat dolgozója 5,8
- tulajdonos 2,5
- földműves (magántermelő vagy társulásban dolgozó) 9,4
- munkanélküli 5,8
- nyugdíjas, háztartásbeli 33,7
- más 2,2

Q37 Neme — férfi 47,1

- nő 52,8

Q38 1993 novemberében családjá havi összjövedelme

7000 alatt lei / személy:	10,4	30001-35000	lei / személy:	8,8
7000-14280 lei / személy:	9,6	35001-42000	lei / személy:	8,5
14281-20000 lei / személy:	12,5	42001-50000	lei / személy:	12,3
20001-25000 lei / személy:	9,8	50001-66000	lei / személy:	7,6
25001-30000 lei / személy:	10,4	66000 felett	lei / személy:	9,9

Q39 Családja tagjainak összlétszáma

1 személy:	8,8	5 személy:	11,5
2 személy:	19,7	6 személy:	5,4
3 személy:	25,1	7 személy:	2,2
4 személy:	25,7	8+ személy:	1,4

Q40 Helység — rurális, 10000 lakos alatt 49,7
— 10000—49999 lakos 7,7
— 50000—199000 lakos 20,1
— 200000 lakos fölött 22,5

Q41 Megye — Erdély 20,1
— Bánság 8,6
— Kovászna, Hargita, Maros 4,8
— Olténia 13,2
— Munténia 22,6
— Moldva 21,1
— Bukarest 9,6